

ВИНОВА КРАЛЯ

Опера на 3 дії
Музика Петра Чайковського

Сюжет запозичено з повісті Олександра Пушкіна
Лібрето Модеста Чайковського
Український переклад Максима Рильського
Реконструкція тексту перекладу Максима Стріхи

Дійові особи:

Герман – 1-й тенор
Граф Томський (Златогор) – баритон
Князь Єлецький – баритон
Чекалінський – тенор
Сурін – бас
Чаплицький – 2-й тенор
Нарумов – 2-й бас
Розпорядник – 2-й тенор
Графиня – мецо-сопрано
Ліза – сопрано
Поліна (Миловзор) – контральто
Гувернантка – мецо-сопрано
Маша – сопрано
Хлопчик-командир – не співає

Діють в інтермедії:

Прилепа – сопрано
Миловзор (Поліна) – мецо-сопрано
Златогор (граф Томський) – баритон

Няньки, гувернантки, годувальниці, гості, діти, кар-
тярі тощо.

Діється в Петербурзі наприкінці 18 століття

ДІЯ I Картина I

*Весна. Літній сад. На лавках сидять та прогулю-
ються мамки, гувернантки й годувальниці. Діти гра-
ються в квача, стрибають через мотузку, кидають
м'ячі.*

№ 1. Хор дітей.

Дівчата

Гори, гори ясно,
Щоб і не погасло,
Раз, два, три!

Сміх, вигуки, метушня.

Хор няньок

Бавтєсь, бавтєся, дітки милії,
Вам, ріднесенькі, скучно; сонечко
Втіху всім дає!
Коли, діточки, ви самі собі
Гулі, виграшки починаєте,
То тоді ви й нас, мамок, няньочок
Відпочиночком потішаєте.
Бавтєсь, бавтєся, забавляйтеся,
Та здоровлячка набирайтеся!

Хор гувернанток

Слава Богу, хоч хвилину, хоч одну спочить,
Розігнуть на волі спину, серце звеселить!
Хоч хвилину, хоч єдину, в самоті побуть.
Галас, скоки, гам, уроки хоч на час забудь.

Хор няньок

Бавтєся, дітки милії,
Та здоровлячка набирайтеся.

Хор годувальниць

Люлі, люлі,
Люлі, люлі,
Люлі, люлі,
Спи, рідненький, спочивай!
Оченят не розтуляй!

Чути дитячі барабани та сурми.

Гувернантки, няньки, годувальниці

От наші соколи ідуть, москалики!
Як струнко! Дорогу дайте, дорогу дайте, дорогу дайте!
Здайте, здайте, раз-два, раз-два!

*Входять хлопчики з іграшковою зброєю,
попереду хлопчик-командир.*

Дитячий хор (марширують)

Раз, два, раз, два!
Ліва, права, ліва, права,
Разом, братці, не збиватись!

Хлопчик-командир

Праве плече, вперед! Раз, два, стій!
(Хлопчики спиняються)
Мушкет перед себе! Бери за цівку!
Мушкет до ноги!

Хлопчики виконують команду.

Хлопчики

Гей, нум до зброї враз, усі, до зброї разом!
Згинь, лютий ворог, скрізь,
І з думкою злочинства загинь, або скорись!
Ура! Ура! Ура!
Вітчизну рятувать
Нам випало на долю,
Підемо воювать,
І ворога в неволю
Без ліку забирають!
Ура! Ура! Ура!
Нехай живе жона,
Мудріша всіх цариця,
Нам матінка вона,
Ясна імператриця,
І гордість, і краса.
Ура! Ура! Ура!

Хлопчик-командир

Молодці, хлопці!

Хлопчики

Раді старатися, ваше високоблагородіє!

Хлопчик-командир

Слухай! Мушкет перед себе! Праворуч! Вартуй!
Кроком руш!

Хлопчики йдуть під звуки барабана й сурми.

Няньки, годувальниці, гувернантки

От молодці вояки наші,
Дивись, напустять жах на ворогів.
Ну, молодці! Як струнко!
Ну, молодці! Ну, молодці!

За хлопчиками йдуть інші діти. Няньки, годувальниці та гувернантки розходяться, звільняючи місце для прогулянки інших. Входять Чекалінський та Сурін.

№ 2. Сцена і аріозо Германа

Чекалінський

Ну, як щастило вчора вам?

Сурін

Продувся знову я, звичайно!
Мені не йде...

Чекалінський

Невже до ранку знов ви грали?

Сурін

Так. О, як це все мені обридло!
Кат би взяв його, хоч раз би виграти!

Чекалінський

Був там Герман?

Сурін

Був. Звичайно, звечора до ранку там
Весь час до столу прикований, всю ніч
Сидів і пляшки все хилив.

Чекалінський

Та й тільки?

Сурін

Очей із столу не спускав.

Чекалінський

Яка чудна людина він!

Сурін

Немов би справді в нього в серці
Злочинств лихих принаймні три.

Чекалінський

Я чув, що він бідує дуже...

Сурін

Так, чув і я.
От він, дивись, сумний, немовби хворий, зблід
весь...

Входить задумливий і похмурий Герман, з ним граф Томський.

Томський

Що, друже, сталось? Що з тобою?

Герман

Зі мною нічого...

Томський

Ти хворий?

Герман

Ні, я здоров.

Томський

Тебе пізнати не можна...
Дивно виглядаєш...
Колись ошадний, не палкий,
Ти хоч не був смутний надміру.
Тепер ти хмурий, мовчазний,
І я очам своїм не вірю.
Ти став не той; я чув не раз:
Ти щось за картами ввесь час
Сидиш до ранку раз у раз.

Герман

Так! млявий став я, і мені
Вже не вернутись до надії.
Я й сам не знаю, що в ці дні
Сталось зі мною,
Наче хворий увесь я,
І знайти себе не маю сили.
Я люблю... люблю!

Томський

Що? Покохав? Кого?

Герман

Я імені її не знаю і не бажаю знати.
Земних імен вона не має й не може мати...
Ні з ким рівняти її не смію
І порівняти боюсь...
Я день і ніч про неї мрію
І їй одній молюсь!
Я весь в чаду, весь пламеню;
Уста мої горять.
О, хто мій сон зігнати посміє,
Хто має образ той прогнати!
Дарма клянну в чаду кохання,
Той незабутній дивний час,
Коли зустрів я в перший раз,
Коли прокинувся в бажанні
Її обняти, її обняти!
Я імені її не знаю
І не бажаю знати...

Томський

Коли вже так, мерщій за справу,
Дізнатись, хто вона, а там
Бенкет задаймо всім на славу,
Аби щастило нам!

Герман

Ні, я, на жаль, не пара їй;
Вона мою вже не стане.
Мій спокій зник, і серце в'яне.

Томський

Десь іншу знайдем. Не одна на світі...

Герман

Ти мене не знаєш!
Ні, вже її не розлюбить!
Ах, Томський, дарма так гадаєш!
Я тільки мав спокій пожити,
Поки не знав в душі жадання,
Поки я сам собою був.
Тепер, як я зазнав кохання,
Мій спокій зник, я все забув,
Я весь в чаду,
З отрути весь, я сам не свій,
Я хворий, хворий,
Весь я в ній!

Томський

Що чую, друже? Признаюсь, я не гадав,
Щоб ти був здатен кохати так і так страждати!

Томський із Германом проходять. Сцену заповнює хор людей, що прогулюються.

№ 3. Сцена прогулянки і сцена

Хор людей, що прогулюються

Одколи то Бог послав нам сонця ясний час!
Що за обрій, що за небо, наче травень в нас!
День сміється, в груди рветься, в серце лине сам.
Днів таких нам не діждатись,
Не радіти, не сміятись,
Довго, довго нам!

Панночки

Що за радість! Що за щастя!
Молодіти, жити! Молодіть!
Як приємно в Літній сад ходити.
Розкіш, як приємно в Літній сад ходити!
Гляньте, гляньте, подивіться, скільки молодих людей!
І військових, і рангових, скільки там їх між алей.
Гляньте, гляньте, гляньте, гляньте, подивіться,
Як багато тут різних і військових, і рангових,
Які гарні, що за чемні та приємні!
Гляньте, гляньте!
От коли то Бог послав нам сонця ясний час.
Що за обрій, що за небо, наче травень в нас!
День сміється, в груді рветься, в серце лине сам.
Днів таких нам не діждатись,
Не радіти, не сміятись
Довго, довго нам!
День сміється,

В груді рветься,
В серце лине сам.

Старші жінки

Ні, колись жилося краще, ніж тепер!
Дні такі бували кожної весни;
Та не так вже сонце стало нам світити.
Гірше стало в світі, краще вже не жити!
Ні, колись жилося краще, веселіше, ніж тепер!
Нам і сонечко світило веселіше, ніж тепер.
У старовину жилося веселіше, ніж тепер.

Юнаки

Сонце, квіти білі, пісня солов'я,
І рум'янцем любим дівчина сія.
То весни дарунок, з нею і любов,
Жданий поцілунок кожному мить готов!
На щічках рум'янець милий, і вогонь очей її.
Сонце, срібні роси білі, квіти, солов'ї.
Щасливий день, прекрасний день!
Як пишно тут, як гарно.
Нам весна кохання й щастя в серце вносить!

Старші чоловіки

Скільки літ не знали ясних днів таких!
А колись бувало, знали часто їх.
В дні Єлисавети, хто їх тільки зна,
Краще було літо, осінь, весна, весна!
Скільки літ уже минуло, не зазнаєм днів таких.
А колись, бувало, часто, часто бачили ми їх.
Дні Єлисавети, хто їх тільки зна!
Ні, колись бувало краще, веселіше, ніж тепер.
Краще, веселіш. Таких веселих, ясних днів ніхто
не пригадає!

Повертаються Томський та Герман.

Томський

Ти певен, що вона тебе не примічає?
Б'юся об заклад, що вже вона десь по тобі зітхає.

Герман

Коли б не знала мрій таємних
Душа моя,
Невже б цих днів своїх нікчемних
Не кинув я?
Коли ж останню вже надію
Життя розіб'є і розвіє,
І промінь сподівання зникне з віч,
Тоді зостанеться одне!..

Томський

Що?

Герман

Вічна ніч!

Заходять князь Єлецький, Чекалінський, Сурін.

Чекалінський

Тебе вітати можна?

Сурін

Ти, кажуть, заручився!

Князь

Так, дорогі, женюсь я.
Сном нежданим з'явивсь мені той дивний час,
Що поєднав навек, навіки нас.

Чекалінський

Від серця, в добрий час, щасливий будь!

Томський

Я вітаю!

Князь

Спасибі вам, панове!

Князь (з почуттям)

Щасливий день, тебе благословляю!
Як все зібралось разом,
Щоб щастя вкупі пити зі мною;
Надії серце повне, і повне радісних утіх,
Повну чашу серце п'є,
В груді хвиля щастя ллється,
Джерелом весняним б'є.
Який щасливий день, тебе благословляю я!

Герман

Нещасний день, тебе я проклинаю!
Все враз зійшлося, зібралось разом,
Щоб стать на боротьбу зі мною.
Кругом життя, і світ, і радість,
І тільки в мене тяжкий сум.
Все усміхається, радіє, і тільки в серці у моїм нудьга!
І сум, і серце рветься,
Нудьга і сум, і серце рветься.
В чаду пекельнім, навіснім,
Душа в чаду пекельнім, пекельнім, навіснім.

Томський

А з ким ти, князю, дружишся?

Герман

Як зветься наречена?

Входить Графиня з Лізою.

Князь (*вказуючи на Лізу*)
Ось вона!

Герман
Вона, вона, його кохана! О, Боже!

Графиня й Ліза
О, Боже! Він знову тут!

Томський
Так от хто таємнич та укохана твоя!

№ 4. Квінтет і сцена

Ліза
Як страшно! Знов він став, немов мана,
Замислений, таємний незнайомиць.
Його очей глибінь сумна
Чаїть вогонь безумний поривання.
Хто він? Чому за мною вслід іде?
Як страшно! Від очей палання
Його не порятуюсь я ніде!
Як страшно!

Графиня
Як страшно! Знов він став, немов мана,
Рокований, таємний незнайомиць.
Його очей глибінь страшна
Чаїть вогонь безумний поривання.
Хто він? Чому за мною вслід іде?
Як страшно! Від очей палання
Його не порятуюсь я ніде!
Як страшно!

Герман
Як страшно!
Неначе долі вирок сам, немов жаска мана,
Стареча постать підступає.
В її очах жахливих
Для мене вість прихована страшна.
Чого вона від мене поспита?
Неначе чарування
Роковане наслала відьма та!
Як страшно!

Князь
Як страшно! Боже мій, чому тремтить вона?
Звідкіль оте незнане хвилювання?
В її душі палання,
В її очах печальна таїна!
Навіщось день ясний умить
Затьмила в них негода...

Що їй? Все дивиться убік!
О, як страшно, наче близько
Судилася якась рокована пригода...
Страшно як!

Граф Томський підходить до Графині, Князь – до Лізи. Графиня тильно дивиться на Германа.

Томський
Графине, дозвольте привітати!

Графиня
Скажіть мені, хто цей офіцер?

Томський
Який же? Цей от?
Герман, знайомий мій.

Графиня
Чого тут, звідкіль він?
Який страшний він!

Томський проводить Графиню вглиб сцени.

Князь
Ясних небес земна відрада,
Моя весна, моя принада,
Душі моєї тихий, ніжний спів!
О, скільки буде ясних днів
Нам щастя!

Герман
Рано ще радіти! Весь час над обрієм ясним
Пильнують бурі,
А на світі – за щастям сльози,
За сонцем – грім!

Здалеку лунає грім. Герман у задумі опускається на лавку.

№ 5. Сцена і балада Томського

Сурін
Як відьма злюща та графиня!

Чекалінський
Страховище!

Томський
Недаром же за кралю вин усі її знають!
Але дивуюсь я, чому вона не понтирує?

Сурін
Хто? Стара ота?

Чекалінський

Вісімдесятилітнє порошно!

Томський

Невже ж то з вас за неї ще не чув ніхто?

Сурін

Ні, справді, я не чув!

Чекалінський

Розкажи!

Томський

Так послухайте!

Графиня безліч літ тому в Парижі красунею була;

Край ніг її тоді була вся молодь,

І всі звали “московською Венерою”.

Граф Сен-Жермен, з-поміж усіх тоді найперший

красень,

Шалено раптом в ній закохався, та даремно

зітхав він!

Всі ночі до зорі

Графиня грала в карти і, на жаль, кохала тільки

фараон вона.

Колись у Версалі “au Jeu de la Reine”¹

“Vénus Moscovite”² все програла дотла.

В ту мить між гостями був граф Сен-Жермен,

За картами стежив і чув, як вона

Шептала в запалі азарту: “О Боже, о Боже!

О Боже, вернула б я все знов назад,

Коли б було можна поставити вряд

Три карти, три карти, три карти!”

Знайшовши хвилинку тоді, як вона,

Азарт полишивши картярських забав,

Сиділа пообіч, самотня й смутна,

До неї схилився і тихо сказав

Миліше від звуків Моцарта:

“Графине, графине, графине, взамін

одного “rendezvous”³

Звелить – і ті карти я вам назову,

Три карти, три карти, три карти!”

Графиня скипіла: “Як смієте ви?”

Та він за своє, і коли через день

Над картами знову “au Jeu de la Reine”

Графиня з’явилась і грать почала.

Вже знала вона ті три карти!

Поставила сміло по черзі всі їх,

Вернула своє. О! що дано за них!

О карти, о карти, о карти!

Раз мужеві тайну відкрила вона.

Удруге їх тайну коханець узнав,

І в ту ж саму ніч, як лишилась одна,

Їй привид з’явився і грізно сказав:

“Дістанеш смертельний удар ти,

Як прийде ще третій в любовнім чаду,

Щоб силою вирвать, тобі на біду,

Три карти, три карти, три карти!”

№ 6. Сцена

Чекалінський

Se non é vero, é ben trovato.⁴

Чутно грім, надходить гроза.

Сурін

Цікаво! Ну, то графиня спать спокійно може,

Бо шаленого коханця вже нелегко їй знайти.

Чекалінський

От, Германе мій, це нагода грати щасно,

Без копійки грошей, подумай,

Подумай-но!

Всі сміються.

Сурін, Чекалінський

“Як прийде ще третій в любовнім чаду,

Щоб силою вирвать, тобі на біду,

Три карти, три карти, три карти!”

Ідуть. Сильний удар грому. Починається злива. Ті, що прогулювалися, розбігаються врзнобіч. Зойки, вигуки.

Хор

Як раптом наскочила буря... вже гримить
 увесь час!

Страшно, як страшно! Наскочила буря,
 де нам сховатись?

Мерщій звідсіля! Мерщій звідсіля!

Скоріше воріт досягти!

Скоріш до воріт! Ох, мерщій, мерщій!

Боже мій, ох, Боже мій, скоріше до воріт!

Біда! Скоріше додому.

Біда!

(Всі розбігаються. Здалеку чути):

Додому, мерщій, тікайте сюди!

Мерщій, мерщій тікайте сюди! Мерщій! Мерщій!

¹ У грі королеви (фр.)

² Венера Московська (фр.)

³ Побачення (фр.)

⁴ Коли це й неправда, то добра вигадка (італ.)

Сильний удар грому

Герман *(задумливо)*

“Дістанеш смертельний удар ти,
Як прийде ще третій в любовнім чаду,
Щоб силою вирвать, тобі на біду,
Три карти, три карти, три карти!”
Ах, нащо їх? Хоч би вони й були у мене –
Все згинуло тепер, – один залишився я.
Я бурі не боюсь!
Жага палає в серці, вся кров моя кипить,
і весь я повний сили!
Вогню небес цього вже не боюся я!
Князю! Ні, доки жив, тобі я не віддам її!
Не знаю як, а одіб’ю!
О, вітре, громе, при вас життям своїм я присягаюсь:
Вона моєю буде, вона моєю буде,
Або, або вже смерть!

Вибігає. Завіса.

Картина II

*Кімната Лізи. Двері на балкон, що виходить на сад.
Ліза за клавесином. Поруч із нею стоїть Поліна. Навколо подруги.*

№ 7. Дует

Ліза та Поліна

Вже вечір, ясных рун затьмарились краї,
Останній промінь вже на баштах погасав.
Стихає рокіт хвиль, туманів ждуть гаї,
І землю спокій сповиває, сповиває.
Заснув, стомившись, гай,
Замовк пташиний спів;
Якою втомою лунає хвиль зітхання;
Як мрійно стелеться ефір над лоном нив;
Як пестить серце їх гойдання, їх гойдання
В час нічний.

№ 8. Сцена.

Романс Поліни і російська пісня з хором

Хор подруг

Чудесно, прекрасно, звучить чудесно!
Ах, надзвичайно! Ще раз, ще раз, ще раз, ще раз!

Ліза

Ти, Полю, заспівай!

Поліна

Сама? А що – скажіть!

Хор подруг

Що хочеш ти, що знаєш, та chère⁵ голубко, тільки
заспівай!

Поліна

Ось мій вам улюблений романс...
Чекайте! Як же це? Так слухайте.

Сідає за клавесин. Грає і співає з великим почуттям.

Мої подруженьки, мої подруженьки,
Веселі й жартівливі,
Весь час ви у танках, у квітах, у вінках.
І я колись жила в Аркадії щасливій;
На зорі днів моїх в гаях цих і полях
Колись жила, колись раділа, колись жила,
колись раділа,
Кохання ждала я, за ним весь час тужила,
І що ж далось мені взамін надій моїх,
Взамін надій моїх, в тих радісних місцях:
Могила, могила, могила!

Всі зворушені й схвильовані.

От пісню завела яку сумну, таку плаксиву;
Ну чого, й без того ти сумна.
Щось сталося, Лізо! В твій день такий, подумай,
ти ж наречена вже,

Ай, ай, ай!

(До хору)

Чого ви всі пожурилися так?
Веселої утнемо, народної,
До молодих з привітом!
Ну, я почну, а ви зі мною разом!

Хор подруг

І справді, і справді, давайте веселої!

Поліна

Квітонько, Марусенько, у танок, у танок,
Дід Ладо, ой Дід Ладо, у танок, у танок,
А білії рученьки під бочок, під бочок,
Дід Ладо, ой Дід Ладо, під бочок, під бочок!
Підківками срібними в каблучок, в каблучок,
Дід Ладо!

Поліна з деякими подругами йде в танок

⁵ *Моя люба (фр.)*

Матінка розсердиться, ну так що, ну так що,
ну так що, Дід Ладо!
Батенько обернеться, не мороч, не мороч, Дід Ладо!
Милий мій підвернеться; коли хоч, коли хоч,
Дід Ладо!

Входить Гувернантка

№ 9. Сцена і аріозо Гувернантки

Гувернантка

Mesdemoiselles⁶, що у вас тут за баль?
Графиня сердиться, ай, ай, ай!
А la⁷ мужик не соромно гуляти?
Fi, quel genre, mesdames⁸!
Панночкам вашого стану
Чемність – найперший закон!
Ви заслужили догану,
Бо хоровод – mauvais ton⁹!
Десь на дівочих покоях,
Тільки ж не тут, mes mignonnes¹⁰,
Можна гулять, забавляться!
Слід шанувати бонтон!
А хоровод – mauvais ton!
Ви заслужили догану,
Бо зіпсували bon ton¹¹,
Бо панночкам вашого стану
Чемність найперший закон,
Чемність для вас – найперший закон.

№ 10. Сцена

Гувернантка

Вже час вам розійтися, на добраніч, діти,
сказати треба!

Панночки розходяться.

Поліна (підійшовши до Лізи)

Лізо, що ти так засумувала?

Ліза

Хто, я сумна? Ніскільки.
Чарівна ніч яка; як після бурі стало
Немов в обнові все.

Поліна

Гляди: на тебе я поскаржуся ще князю,
Скажу йому, що в день заручення ти плачеш...

Ліза

Бога ради, не говори!

Поліна

Як так, то мусиш зараз усміхнутись.
От так, тепер прощай! (Цілються)

Ліза

Я проведу тебе.

Виходять. Входить покоївка і гасить усі вогні, залишивши єдину свічку. Коли вона підходить до балкону, щоб зачинити його, повертається Ліза.

Ліза

Не треба зачиняць. Залиш!

Маша

Не застудилися б, панночко!

Ліза

Ні, Машо, ніч така тепла і ясна.

Маша

Допомогти б вам розібратись?

Ліза

Ні. Я сама, іди вже спать.

Маша

Вже пізно, панночко...

Ліза

Залиш мене саму.
(Маша йде. Ліза стоїть у глибокій задумі,
а потім плаче)

Відкіль це безнадії чуття смутне?

Мої дівочі мрії, ви зрадили мене!

Чи знала я, що станеться все так?..

Життя своє я доручила князю, – найпершому
з найперших

Між усіх умом, красою, знатністю, багатством,
Він дав би, може, щастя не такій, як я.

Хто гарний, хто ставний, хто вдалий, як він?

Ніхто! І що ж? – вся нудьги та страху повна я,
і душать сльози.

Відкіль це безнадії чуття смутне?

Мої дівочі мрії, ви зрадили мене!

Мої дівочі мрії, ви зрадили мене!

Так тяжко, так і страшно, і нащо туманити себе?

⁶ Панянки (фр.)

⁷ Подібно до (фр.)

⁸ Фі, який сором, пані! (фр.)

⁹ Кепський тон (фр.)

¹⁰ Мої любі (фр.)

¹¹ Добрий тон (фр.)

Я тут сама, кругом все тихо спить...
 Послухай, ніч!
 Тобі одній скажу, повірю тайну мою святу.
 Душа моя сумна, як погляд тих очей глибоких,
 Що спокій мій навіки отруїли.
 О, слухай, ніч!
 Мов потаємна ніч, мов геній Аду прекрасний він,
 В його очах вогонь жаги палкої.
 Як дивний сон мене сп'янив, і вся моя душа в неволі
 чарівній!
 О ніч, о ніч!

У дверях балкону з'являється Герман. Нажахана Ліза відступає. Вони мовчки дивляться одне на одного. Ліза робить рух, щоб піти.

Герман
 Одну хвилину, я благаю вас!

Ліза
 Чого ви тут, безумче, в час нічний? Що треба вам?

Герман
 Проститесь!
(Ліза хоче йти)
 Одну хвилину лиш! Зостаньтесь! Я зараз сам піду
 І вже сюди ніколи не вернусь.
 Одну хвилину, пожалуйте моє благання передсмертне.

Ліза
 Чого, чого ви тут? Покиньте!

Герман
 Ні!

Ліза
 Я закричу!

Герман
 Як хочте! Зовіть усіх! *(Виймає пістолета)*
 Мені один кінець. Сам на сам чи при всіх!
(Ліза опускає голову).
 Коли, красо моя, у тебе єсть хоч іскра спочування,
 зачекай, не покидай!

Ліза
 О Боже, Боже!

Герман
 Це мій, це мій останній, смертний час!
 Вже знаю присуд твій напевно я:
 Ти іншому життя своє, своє даєш ти серце!
(Пристрасно й виразно)
 Вмираючи, бажав благословляти, а не клясти.

Невже я міг би жити, коли чужа ти, чужа вже ти!
 Я жив ці дні
 Одним бажанням, і думка весь цей час одна була
 в мені:

Загину я, а перед тим, як я з життям розстанусь,
 Дай хоч єдину мить з тобою бути вдвох.
 Лиш ніч єдина буде свідком нам. Краси твоєї дай
 напитись!

А там впаду я в смертнім сні!
(Ліза стоїть, зі смутком дивлячись на Германа)
 Стій так! Яка ти чарівна!

Ліза *(слабнучим голосом)*
 Покиньте, молю вас!

Герман
 Красо моя! Богине! Раю!
(Стає навколішки)
 Прости, богине, зоре рання,
 Що я порушив спокій твій,
 Прости мені, прости, відчуй страждання,
 Біль серця вчуй тяжкий!
 О, пожалій, я в час останній
 Тобі несучу свою сльозу
 І муки всі, і всі страждання
 Тобі одній несучу,
 Тобі в останній час несучу я,
 О, зглянься наді мною,
 І серце хворе в цей тяжкий час ти лютих мук позбав!
(Ліза плаче)
 Ти плачеш?
 О звідкіль, звідкіль ці сльози?
 Не гониш і жалієш?
(Бере її за руку, якої вона не забирає)
 Який щасливий я!
 Красо моя! Богине! Раю!

*Припадає до Лізиної руки й цілує її.
 Шум ходи й стукіт у двері.*

Графиня *(за дверима)*
 Лізо, відчини!

Ліза *(розгублено)*
 Графиня! Боже правий, я пропала...
 Тікайте!... Вже пізно!... Сюди!...

*Стукіт дужчає. Ліза вказує Германові на порт'єру.
 Потім підходить до дверей і відмикає їх.
 Входить Графиня в шлафроку,
 супроводжувана покоївками зі свічками.*

Графиня
 Ти чом не спиш? Не роздягалась? Що тут за шум?..

Ліза (*розгублено*)

Я тут сама ходила по кімнаті, мені не спиться...

Графиня

Відкритий чом балкон? Звідкіль такі фантазії у тебе?

Дивись ти, не дурій! Лягати зараз, чуєш?

Ліза

Бабуню, я... я враз...

Графиня

Не спиться!.. Звідкіль це взяла ти?

Ну, вже й часи!.. Не спиться!..

На ліжко враз!

Ліза

Я слухаюся, пробачте!

Графиня (*ідучи*)

Весь час я чую гам,

Весь час мене хвилюєш! Ходімте!

І пустощів не смій заводити тут!

Герман

“Хто прийде в любовнім чаду,

Щоб вирвати в тебе, тобі на біду,

Три карти, три карти, три карти!”

Немовби холодом могили пронесло!

Привид проклятий, смерть! Тебе не хочу я!

Ліза, причинивши двері за Графинею, підходить до балкону й, відчинивши його, жестом наказує Германові йти.

О, порятуй мене!

Смерть кілька ще хвилин тому назад мені
здавалась щастям,

Єдиним щастям!

І от тепер її боюся я,

Її боюся я!

Ти над життям зійшла зорею,

Знов хочу жить з тобою, вмерти вдвох!

Ліза

Шалений чоловік, чим могу вам допомогти?

Що могу я зробити?

Герман

У вас моє життя!

Ліза

Згляньтесь, ви губите мене, покиньте, я вас прошу,
я велю вам!

Герман

Даремно хочеш ти моє життя згубити.

Ліза

О, Боже, я без сили, я молю:

Покиньте!

Герман

Тоді скажи: на смерть!

Ліза

Боже правий!

Герман

Прощай!

Герман хоче йти.

Ліза

Ні, живи!

Герман

(Рвучко обіймає Лізу.

Вона опускає голову йому на плече)

Красо моя! Богине! Раю!

Навік моя!

Ліза

Навік твоя!

Герман

Тебе люблю!

Завіса.

ДІЯ II

Картина III

Бал-маскарад у палаці петербурзького вельможі. Велика зала. З боків, поміж колон, влаштовано ложі. Гості танцюють контрданс. На хорах співають півчі.

№ 11. Антракт і хор

Хор півчих

Стрінемо час цей піснями,

Стрінемо час цей піснями,

Зірвемо квітки ряснії!

Зірвемо квітки ряснії!

Стрінемо час цей піснями,

Стрінемо час цей піснями,

Зірвемо квітки ряснії!

Струнами, гуком, піснями
 Зустрінемо ясні дні!
 Струнами, гуком, піснями *(двічі)*
 Зустрінемо ясні дні!
 Струнами, струнами зустрінемо ці дні! *(двічі)*
 Зустрінемо ясні дні струнами, гуками, стрінемо ясні дні,
 Струнами, струнами ми зустрінемо ясні дні, *(тричі)*
 Зустрінемо ясні дні, зустрінемо, зустрінемо,
 стрінемо ясні дні, ясні дні!
 Зустрінемо, зустрінемо, зустрінемо ясні дні, ясні дні!
 Зустрінемо ясні дні!
 Нумо всі разом до кону
 Влад під танок у долоні! *(двічі)*
 Доки не зімкнуться очі,
 Пиймо, гуляймо досхочу,
 Киньмо, забудьмо всі справи! *(двічі)*
 Справим бенкет ми на славу, *(двічі)*
 Дні пролітають за днями,
 Хай же несуться з піснями! *(двічі)*
 Дні пролітають за днями, хай же несуться з піснями,
 Дні пролітають за днями, летять з піснями!
 Господар з дружиною всіх вітає,
 Гостей дорогих, господар з дружиною всіх вітає,
 Гостей дорогих, вітає гостей дорогих,
 вітає гостей дорогих!

№ 12. Сцена і арія

Входить Розпорядник свята.

Розпорядник свята

Господар просить дорогих гостей
 Поглянути на феєрверк, що блисне тисячу вогнів.

Чекалінський

Наш Герман знов чогось сумує,
 Б'юся об заклад, він закохавсь;
 То був сумний, знов став веселий.

Сурін

Я знаю все: він захопивсь,
 Як думаєте чим, чим?
 Надією пізнати три карти.

Чекалінський

От дивак!

Томський

Не вірю, щось не так;
 Напевно, тут щось не так, він не дурний!

Сурін

Мені він сам казав.

Томський

Сміявсь!

Чекалінський *(до Суріна)*

Ходім, подражнимо його!
(їдуть із Суріном).

Томський

А знаєш, він із тих,
 Хто, як захоче, не схибне мети!
 Сердешний! Бідака!

*Зала порожніє. Входять слуги, аби приготувати
 все для інтермедії. Проходять Князь та Ліза.*

Князь

Я чую тугу в вашім серці, таємне горе на душі...
 Відкрийте їх!

Ліза

Ні, князю, ні, не зараз, я благаю!
(хоче йти)

Князь

Будь ласка, на одну хвилину!
 Молю вас вислухати мене!
 Я вас люблю, люблю без краю,
 Без вас не можу дня прожити.
 Немає жертви, запевняю,
 Що не бажав би вам зложити.
 Та, знайте, волі вашої не рушу,
 Я весь покірний буду вам,
 Ловить бажання кожне мушу,
 Рабом навіки стану вам,
 На все, на все для вас готовий!
 Я серця вашого веління
 Прийму для себе як закон,
 Всі ваші сльози, всі боління
 Я прожену, як прикрий сон!
 Я чую серцем холод ваш до мене,
 Що я чужий, чужий для вас,
 І другом вірним, нареченим
 Для ваших дум не став нараз!
 Як мучуся я, якби ви знали,
 Як спочуваю щиро вам!
 Всі ваші сльози, всі печалі
 Переживаю тяжко сам.
 Я вас люблю, люблю без краю,
 Без вас не можу дня прожити;
 Немає жертви, запевняю,
 Що не бажав би вам зложити!
 О, янголе, я вас люблю!

Князь та Ліза виходять.

№ 13. Сцена

*Входить Герман, тримаючи в руках записку.
 Читає:*

Герман

Після вистави чекайте мене в залі.
 Я повинна вас бачити...
(Сідає)
 Якби скоріш її побачить і кинуть ті думки,
 Три карти, три карти знать, і я багач!
 І з нею враз кудись, геть од людей!
 Прокляття! Ці думки мене з ума зведуть!

*Декілька гостей повертаються до зали.
 Вони скрадаються над Германом і,
 схилившись над ним, шепочуть:*

Чекалінський

Чи ти не той третій?

Сурін

Чи ти не той третій,
 Що в запалі мрій
 Ту тайну душі вирве їй?
 Три карти, три карти, три карти...
 Три карти, три карти, три карти!

*Зникають. Герман злякано підводиться, начебто не
 тямлячи того, що відбувається. Коли він озирється,
 Сурін та Чекалінський уже змішалися з гуртом
 молоді.*

Герман

От що ще?
 Сон чи глузування?
 Ні! Як справді?!
(Затуляє обличчя руками)
 Шалений, шалений я!
(Замислюється)

Розпорядник свята

Господар просить дорогих гостей прослухати
 пастораль під назвою: "Щирість пастушки!"

№ 14. Пастораль

Гості всідаються на приготовлені місця

Хор пастухів і пастушок

*(Під час співу Прилепа одна не танцює і плете
 свого вінка в печальній задумі)*
 До квіточок весняних, в зелені бережки
 Зібрались ми зарання сплести собі вінки,

З веселими піснями зібрались ми гуртом,
 Вквітчати всіх вінками, побавитись танком.
 З веселими піснями зійшлися ми гуртом,
 Вквітчати всіх вінками, побавитись танком.
 До квіточок весняних, в зелені бережки
 Зібрались ми зарані сплести собі вінки,
 Зібрались ми зарані сплести собі вінки!

*Пастухи й пастушки танцюють,
 а потім віддаляються вглиб сцени.*

Прилепа

Коханий друже мій,
 Пастушку дорогий!
 За ким весь час зітхаю,
 Сказати "люблю" бажаю,
 Ах, не прийшов в танок,
 Ах, не прийшов в танок!

Миловзор

Я тут весь час сумую,
 Дивись, який я став!
 Сказати тобі: "люблю я"
 Давно у серці мав;
 Сказати тобі: "люблю я"
 В серці давно я мав;
 Сказати: "Люблю я",
 В серці давно я мав!

Прилепа

Коханий друже мій,
 Пастушку дорогий,
 А я звелась журбою,
 Зітхаю за тобою!
 Не можу я й сказати! *(двічі)*
 Не знаю, не знаю і того... *(тричі)*

Миловзор

Давно тебе люблю,
 Твій погляд скрізь ловлю,
 А ти того й не знаєш,
 Байдуже уникаєш
 Ти серденька мого! *(двічі)*

*Почет Златогора, танцюючи,
 вносить коштовні подарунки. Входить Златогор.*

Златогор (Томський)

Ти вся як цвіт весняний,
 Скажи, із нас кого, –
 Мене, а чи його, –
 Тепер кохати станеш!

Миловзор

Я серця не неволю,
Я полюбити волю,
Кому воно велить,
За ким весь час горить.
Єдине, що я маю,
То серця чистий жар! *(двічі)*

Злагогор

В огневі самоцвіти,
В рясні перлові квіти
Тебе одягну я!
У них будеш горіти,
Як будеш ти моя,
Убрання золотого,
Смарагдів і срібла
Не знаю я числа!
Всі скарби і палати,
Що маю, будеш мати,
Ти все б те,
Ти все б взяла!

Миловзор

Усе, що в світі маю, -
Любові щирий жар,
Я весь його бажаю
Тобі принести в дар,
Принести в дар!
І пташки, і квітки,
Й весняні вінки
Замість убрань барвистих,
Яскравих, променистих;
Тож їхню всю красу,
Тобі я в дар несу! *(тричі)*

Прилепа

Нащо мені та плата,
Не хочу злата й шат,
Я з милим без палат
В шатрі прожити рада,
Любов моя, відрада!
Прощай же, в добру путь!
(До Миловзора)
А ти, ти певен будь!
Прийми на спомин ясний
Серед долин прекрасних
Від мене цей вінок *(двічі)*
З весняних квіточок!

Прилепа та Миловзор

Ні сліз, ні туг, ні муки,
З'єднаймо наші руки,
Давно чекає нас

Кохання ясний час *(тричі)*.
Ні сліз, ні туг, ні муки,
Живемо для утіх,
З'єднаймо наші руки,
Навік з'єднаймо їх, *(двічі)*
З'єднаймо їх!

Хор пастухів та пастушок

В цей день веселий, ясний
На свято ми зійшлись;
З коханцем прекрасним
Прилепо, повеселись!
Нема ні сліз, ні муки,
Щасливий кожен з нас!
З'єднаймо їхні руки,
Давно вже вибив час.
В цей день веселий, ясний
На свято ми зійшлись;
З коханцем прекрасним
Прилепо, повеселись!
Нема ні сліз, ні муки,
Щасливий кожен з нас!
З'єднаймо їхні руки,
Давно вже вибив час,
З'єднаймо їхні руки,
Давно вже вибив час! *(тричі)*

Амур та Гіменей із почтом виходять вінчати молодих закоханих. Прилепа та Миловзор, узявшись за руки, танцюють. Пастухи та пастушки наслідують їх, складають хороводи, а потім усі парами виходять. По завершенні інтермедії одні з гостей підводяться, інші – жваво розмовляють, залишаючись на місцях. Герман підходить до авансцени.

№ 15. Сцена

Герман *(замислено)*

“Той третій в любовнім чаду”...
Що ж, може, не люблю я?
Її я весь!

Повертається і бачить перед собою Графиню. Обое здригаються й пильно дивляться один на одного.

Сурін *(у масці)*

Дивись, укохана твоя!
(Сміється і тікає)

Герман

Знов... і знов...
Як страшно! Той самий голос,

Звідкіль він?
Демон... А ці люди, чого вони вистежують мене?
Прокляття! Глум та знущання від усіх!

Входить Ліза у масці.

Ліза
Послухай, Герман!

Герман
Ти, ти нарешті!
Очам своїм не вірю я!
Красо моя! Люблю тебе!

Ліза
Не місце тут, я не за тим тебе позвала!
Слухай, ось ключ од потайних дверей, що в саду:
Там сходами до бабиної спальні вступиш ти.

Герман
До спальні я?

Ліза
Її не буде там в той час;
За портретом до мене вхід,
Я буду ждати.
Тобі, тобі віддамся я навіки, лиш тобі!
Нам треба все скінчить;
До завтра, мій милий, жаданий!

Герман
Ні, не завтра, ні!
Сьогодні буду там!

Ліза *(злякано)*
Мій милий...

Герман
Я хочу!

Ліза
Хай так і буде,
В твоїй я волі вся, прощай!
(Іде).

Герман
Ні, я не сам, зі мною небо хоче,
І я знатиму три карти!
(Вибігає).

Розпорядник свята *(схвильовано)*
Її величність нас тепер візитом вшанувала!

*В залі велике пожвавлення.
Розпорядник розділяє юрму гостей так,
щоб посередині утворився прохід для цариці*

Хор
Цариця! Цариця!
Яка господареві честь! Яке це щастя, –
Нам нашу матінку узрїть!
Справдешнє нині вийшло свято!

Розпорядник свята
Ви “Слався!” дружно всі співайте!

*Всі повертаються у бік середніх дверей.
Розпорядник робить знак півчим, аби починали.*

Хор
Слався, слався, Катерино,
Слався, мати ніжна нам!
*(Чоловіки схиляються в низькому поклоні.
Жінки присідають. З'являються пажі)*
Віват! Віват! Віват!

Завіса.

Картина IV

*Спальня Графині, освітлена лампадами.
Крізь потаємні двері входить Герман.
Він уважно роззирається довкола.*

№ 16. Сцена і хор

Герман
Все так, все як мені сказала...
Ну що ж? Чого лякатись? Ні!
Хай буде так! Добуду я ту тайну у старої!
(Замислюється)
А як це все мара?
Коли те все душі збентеженої маячня?
(Іде до дверей Лізи. Зупиняється навпроти портрету Графині. Б'є північ)
А, ось вона, “Московська Венера!”
Якась таємна сила
Зв'язала нас з тобою!
Смерть жде когось, тебе або мене;
І чую я,
Що хтось один із нас
Від другого загине!
На тебе я дивлюсь: ненависть в серці,
А відірвати очі сил нема!

Втекти бажав би геть, – снаги не маю;
І погляд свій не можу відвести я
Від лячного, принадного лиця!
Ні! Нам не розійтись, зійшлись ми недарма.

Ідуть! Сюди ідуть! Так!
Нехай що буде!

Ховається за завісою будуару. Вбігає покоївка й квалливо запалює свічки. За нею вбігають інші покоївки та похлібниці. Входить Графиня, оточена метушиною покоївок та похлібниць.

Хор покоївок та похлібниць

Добродійнице ви наша,
Як вам малося гулять?
Наша пані ласкава,
Мабуть, хоче спочивать!
Натомилася? Краща, схоже,
Ви були там від усіх.
Дехто був молодший, може,
Але краща ви від їх!
Добродійниця ви наша,
Наша пані ласкава, натомилася,
Мабуть, хоче, певно, відпочить!

*Проводять Графиню до будуару.
Входить Ліза, за нею Маша.*

Ліза

Ні, Машо, не йди сюди!

Маша

Що з вами, панночко?
Як зблідли!

Ліза

Це так, мине...

Маша (здогадуючись)

Ах, Боже мій!
Невже за ним?

Ліза

Так! Прийде він; мовчи:
Він, може, досі там чекає...
А ти пильнуй нас, люба, Бога ради!

Маша

Ах, як би не дісталось нам!

Ліза

Він так звелів,

Його я мужем для себе вже обрала
І роботу вірною я буду тому, хто паном став моїм.

Ідуть. Приживалки та похлібниці вводять Графиню в шлафроку та чепці. Її вкладають на ліжко.

Хор покоївок та похлібниць

Добродійниця ви наша, (двічі)
Наша пані ласкава, (двічі)
Натомилася, мабуть, хоче, певно, відпочить!
Добродійниця ви наша,
Наша пані ласкава,
Натомилася, мабуть, хоче, певно, відпочить!
Добродійниця, уродливиця! (двічі)
Покладися – завтра будеш знову краще ранньої зорі!
(4 рази)
Добродійнице,
Покладися, відпочинь, відпочинь, відпочинь! (двічі)

Графиня

Остогидли брехні клятгі!
Я стомилася, сил нема!
Я не хочу зараз спати.
(Її садовлять у крісло й обкладають подушками)
Світ мене вже не трима.
Ну, вже й часи! І погуляти добре не уміють:
Що за звичаї, що за тон!
І не дивилась би, –
Ані до танцю, ні до пісні нездатні!
Хто танцює? Хто співає?
Дівчиська. А колись то
Хто вів танок? Співав?
Le duc d'Orléans, le duc d'Ayen, duc de Coigny,
La comtesse d'Estrades, la duchesse de Brancas¹²...
Які все імена! І навіть іноді сама маркіза Помпадур!
І з ними я співала.
Le duc de la Vallière¹³ вітав мене!
Колись у Chantilly, у Prince de Condé¹⁴ король сам
лухав там!
Немов було це вчора...
(Наспівує пісеньку з опери Гретрі "Річард Левове Серце"):
Je crains de lui parler la nuit,
J'écoute trop tout ce qu'il dit;
Il me dit: je vous aime,
Et je sens malgré moi,
Je sens mon coeur qui bat, qui bat...

¹² Герцог Орлеанський, герцог Айєнський, герцог Коїньї, графиня Естрад, герцогиня Бранка... (фр.).

¹³ Герцог де ла Вальєр (фр.).

¹⁴ Принца де Конде (фр.).

Ja ne sais pas pourquoi...¹⁵

(Немовби отямившись, озирється)

Чого ви тут зібрались? Забирайтесь!

Покоївки та похлібниці йдуть. Графиня засинає, наспівуючи ту ж саму пісеньку. Герман виходить зі схову і стає навпроти Графині. Вона прокидається і, нажахана, беззвучно ворухить губами.

№ 17. Сцена у спальні

Герман

Не жахайтесь, Бога ради, не жахайтесь!

Я вам кривди не зроблю!

Я прийшов вас попросити ласки лиш одної!

(Графиня далі беззвучно дивиться на нього)

В руках у вас все щастя днів моїх майбутніх,

І воно вам не потрібне ні навіщо.

Ви знаєте три карти.

(Графиня намагається підвестися)

Задля кого вам тайну ховати?

Певно, ви знали кохання, кохання святе?

Може, зосталася згадка хвилин тих ясних у вас,

Певно, на усміх дитині ви усміхалися радо;

Може, в вашому серці ті почування не вмерли!

Ах, як я благаю вас,

Щастям дружини, коханки та матері –

Всім святим, найдорожчим:

Віддайте, віддайте, віддайте

Ви мені тайну! Нащо вам вона? *(двічі)*

Може, є за нею, що у вас злочинство люте

Куплено ціною пекельних мук по смерті?

Подумайте: старі ви, жити вам не вік,

Ваш гріх на себе радо я візьму!

Не крийтеся, віддайте!

(Графиня, випроставшись,

грізно дивиться на Германа)

Відьмо проклята, тебе я примушу сказати мені!

(Виймає пістолета. Графиня хитає головою, простягає руку, наче щоб затулитися від пострілу, й падає мертва. Герман підходить до неї і бере її за руку)

Годі вже вам бавитись, чи згодні ви сказати мені

три карти?

¹⁵ Я боюсь говорити з ним вночі,

Я надто вслухаюся у все, що він каже;

Він каже мені: я люблю тебе,

І я сама себе не чую,

Я відчуваю, що моє серце калатає...

Я не знаю, чому... *(фр.)*.

Так або ні?..

Вона вже труп!

Кінець, а тайна, тайна з нею!

Кінець! А тайни я не знаю! Кінець, кінець!

Входить Ліза.

Ліза

Що сталося тут?

(Побачивши Германа)

Ти, ти тут?

Герман

Мовчи! Мовчи! Вона вже труп,

А тайни я не знаю!..

Ліза

Хто вже труп? Про кого кажеш ти?

Герман *(вказуючи на труп)*

Скінчилось, вона вже труп, а тайни я не знаю...

Ліза *(кидаючись до Графині)*

Так, нежива!

О Боже, і все від рук твоїх?

(Ридає)

Герман

Я смерті не бажав її,

Я тільки знати бажав три карти!

Ліза

Так от чого ти тут, чого прийшов:

Ти знати бажав три карти!

Не я тобі потрібна тут, а карти!

О Боже, Боже мій!

І я його кохала,

За нього я загинула!

Недолюдок, убійник, варвар!

Герман хоче говорити, але вона владно

вказує на потаємні двері

Геть, зараз геть! геть! геть!

Герман

Проклята ти!

Герман тікає.

Ліза, ридаючи, опускається на труп Графині.

Завіса.

ДІЯ ІІІ

Картина V

Касарня. Кімната Германа. Пізній вечір. Місячне світло то заливає кімнату Германа, то гасне. Вис вітер. Герман сидить при столі зі свічкою й читає листа.

№ 18. Антракт і сцена

Герман (*читає*)

“Я не вірю, щоб ти хотів смерті графині. Я змучилась від почуття моєї вини перед тобою. Заспокой мене. Сьогодні жду тебе на набережній, коли нас ніхто не зможе побачити там. Як до півночі ти не прийдеш, я мушу припустити страшну думку, яку гоню від себе. Пробач, пробач, але я так страждаю!”
Сердешна! В яку безодню я завів її з собою!
О, хоч би мить забутись і заснути!

Опускається в крісло в глибокій задумі й немовби дрімає. Потім рвучко підхоплюється.

І знов ті ж думки, і знов той самий сон,
І болісний печальний похорон
Встає, немов живий, переді мною...
(*Прислухається*)
Що чую? співи, чи то вітру шум, не розберу...

Хор за сценою

Господу молюся я, аби зглянувсь на муку мою!
Бо вже зла сповнилася душа моя, і страшуся я гніву пекельного!

Герман

Цілком, як там, так, так, несуть!
І брама, й цвинтар, і юрба, і свічі, і кадило,
і ридання...
І катафалк, труна...
І в тій труні стара та нерухома, бездиханна!
Покірний темній силі, ступаю в храм по сходах
чорних...

Хор за сценою

О воззри, Боже, на страждання Ти раба грішного!
Життя даруй Ти вічне їй!

Герман

Страшно, не маю сил назад вернутись!
І в мертве я лице дивлюсь...
І, враз зневажливо примружившись,
Вона моргнула, ах!
Геть, привиде проклятий, геть!

Опускається в крісло й затуляє обличчя руками

№ 19. Сцена

Стукіт у вікно. Герман підводить голову й прислухається. Завивання вітру. З-за вікна хтось визирає і зникає. Знову стукіт у вікно. Порив вітру розчиняє його, і звідти з'являється тінь. Свічка гасне.

Герман (*нажахано*)

Як страшно, страшно!
Там, там хтось є...
Хтось відчиняє двері...
Ні, вже несила більш!

Біжить до дверей, але там його зупиняє Привид графині.

Привид графині

Я прийшла сюди проти волі.
Я повинна здійснити твоє прохання.
Врятуй Лізу, женись мерщій, і три карти, три карти, три карти виграють напевно. Затям же: трійка! Сімка! Туз! Трійка, сімка, туз!
(*Зникає*)

Герман (*повторює, наче шаленець*)

Трійка, сімка, туз!
Трійка, сімка, туз!

Завіса.

Картина VI

Ніч. Зимова Канавка. Вглибині сцени – набережна й Петропавлівська фортеця, освітлена місяцем. Під аркою, в темному закуті, вся в чорному, стоїть Ліза

№ 20. Сцена і аріозо Лізи

Ліза

Надходить північ вже, а Германа нема, нема...
Я знаю, прийде він, розвіє чорні думи.
Він жертва випадку, але злочинства
Не може, не може він зробити!
Сил я не маю, як стомилась я!..
Ах, я стомилась, зів'яла...
Тільки за ним, щастям моїм
Всі дні, всі ночі зітхала я.
Радощі, де ви сховалися?
Ах, як стомилась, зів'яла я!
Серце бажанням палало,
Буря найшла, грім принесла,
Все, чим жила, що кохала,
Все, все навіки пропало!
Ах, як стомилась, зів'яла я,

Тільки за ним, щастям моїм,
Ах, всі дні, всі ночі зітхаю...
Радощі, де ж ви сховалися?
Буря найшла, грім принесла,
Все, все навіки пропало.
Як я стомилась... Як я зів'яла...
Нудьга безмежна скувала серце.

№ 21. Сцена і дует

Ліза

А що, як прийде час, і взнаю я,
Що він убійник, що він зрадник?
Як страшно, жах який!
Хвилино, почекай, він зараз буде тут...

На вежі б'є годинник.

О милий, жду тебе, зглянься,
Пожалій мене, коханий, о, мій єдиний!
(З відчаєм)

Так, це все правда, з лиходієм
Своє життя зв'язала я,
Злочинцю, катові навіки
Належить доля вже моя!
Його злочинною рукою
Все взято – й честь моя, й життя;
І неба волею святою
Я проклята без вороття.
(Хоче тікати, але заходить Герман)

Ти тут, ти тут; не зрадник ти!
Ти тут, ти знову мій коханий,
І знову вся воскресла я!
Геть сльози, муки і вагання,
Ти знову мій, я знов твоя!

Герман

З тобою, серце, знову я! *(цілує її)*

Ліза

Пройшли, промайнули вагання,
З тобою, з тобою я знов!

Герман

З тобою, з тобою я знов!

Ліза

В розкошах потонуть зітхання,
В розкошах любовних розмов *(двічі)*
Пройшли, пролинули вагання,
З тобою я знову!..

Герман

То час був важкого вагання,
Час муки маною пройшов!

Ліза

Час муки маною пройшов!

Герман

Немає ні сліз, ні зітхання,
З тобою я знову, весь з тобою я знов,
Пролинули наші муки, зітхання,
Знову з тобою, я знов, о мій друже, з тобою я знов!

Ліза

Минули і сльози, й зітхання,
Мій єдиний, жаданий, і знову, знову ти мій,
Пропали навіки вагання,
Знову з тобою, єдиний, коханий, з тобою я знов!

Герман

Красо моя, мерщій в дорогу, бо час не жде...
Готова ти? Мерщій?!

Ліза

Куди, скажи?
З тобою на край світу!

Герман

Куди? Вперед!
Куди? В картярський дім!

Ліза

О Боже, що з тобою, друже?

Герман

Там гори золота лежать;
Мені все одному,
Я маю все забрать!

Ліза

О Германе! О Боже, що говориш ти?
Отямся!

Герман

Ах, я забув, що ти цього й не знаєш!
Три карти, карти, що тоді я дізнатися бажав від тої відьми!

Ліза

О горе!
Він безумний!

Герман

В упертості тоді вона мовчала –

Сьогодні в мене вже сама була
Й мені сама три карти прорекла.

Ліза

Так, значить, ти її убив?

Герман

О ні! Нащо? Підняв я тільки пістолет –
І раптом відьма та стара упала (*сміється*).

Ліза

Так це правда, правда!
Так, це все правда, з лиходієм
Своє життя зв'язала я,
Злочинцю, катові навіки
Належить доля вже моя!
Його злочинною рукою
Все взято – й честь моя, й життя;
І неба волею святою
Я проклята без вороття...

Герман

Так, це правда, три карти знаю я!
Убійнику своєму три карти, три карти
прорекла вона!
То воля вищих сил була –
Мене послати на злочинство,
Три карти тим я міг купити, тим лиш я міг купити.
Мене послали на злочинство,
Щоб міг купити тайну ту,
Щоб ті три карти були мої!

Ліза

Сього не може бути! Отямся, друже!

Герман (*в екстазі*)

Так, я третій той, хто в любовнім чаду
Прийшов, щоб дізнатись, тобі на біду,
Про трійку, про сімку й туза!

Ліза

Хоч ким ти є, та я однак твоя;
Ходім, зо мною йди, спасу тебе!

Герман

Так! Я дізнався, тобі на біду,
Про трійку, про сімку й туза!
(*Сміється і відитовхує Лізу від себе*)
Не руш мене, хто ти є? тебе не знаю я! геть, геть!
(*Тікає*)

Ліза

Пропа, сердешний, пропа, а разом з ним і я!

Біжить до набережної і кидається в воду.

Завіса.

Картина VII

Картярський дім. Вечеря. Дехто грає в карти

№ 22. Хор і сцена

Хор

Будем повним серцем жити,
Кожну мить життя ловить,
Час не весь цвітуть нам квіти,
Не повік нам молодіть;
Час не весь цвітуть нам квіти,
Не повік нам молодіть;
Так, будем повним серцем жити, -
Не повік нам молодіть, -
Кожну мить життя ловить.
В картах, співах та коханні
Хай потонуть наші дні,
Золоті хай дні весняні
Пронесуться, мов у сні.
В картах, співах та коханні
Хай потонуть наші дні.
В жартах, співах та коханні
Хай потонуть наші дні.
Золоті хай дні весняні
Пронесуться, мов у сні.
Будем повним серцем жити,
Кожну мить життя ловить!
Кожну мить життя ловить!
Час не весь цвітуть нам квіти,
Не повік нам молодіть,
Не вік молодіть;
Так, будем повним серцем жити,
Кожну мить життя ловить, ловить, ловить!

Сурін (*за картами*)

Ставлю!

Чекалінський

Гну паролі!

Нарумов

Побита.

Чаплицький

Паролі знов.

Чекалінський (*кидає карту*)

Хто далі ставить?

Нарумов
Attendez!¹⁶

Чекалінський
Туз!

Сурін
Я мірандолом...

Томський (до Князя)
Ти як сюди попав?
Не бачив перш тебе я серед картярів.

Князь
Так, я тут в перший раз.
Ти знаєш, кажуть так:
В коханні зражені, у грі щасливі.

Томський
Що мав на думці ти?

Князь
Я, друже, не женюсь.
А далі не питай! Бо тяжко, боляче.
Прийшов помститись я:
Щасливі у житті за картами не знають щастя.

Томський
Ти скажи, що все це значить?

Князь
Сам побачиш!

Хор
Будем повним серцем жити,
Кожну мить життя ловить!
Час не весь цвітуть нам квіти,
Не повік нам молодіть,
Не вік молодіть.
Кожну мить життя ловить, ловить, ловить!

Гравці приєднуються до вечері.

Чекалінський
Товариші, хай Томський заспіває щось нам!

Хор
Ану лиш, Томський, заспівай що-небудь нам,
А ну лише ти заспівай веселої!
Ти заспівай веселої такої,
Щоб ми сміялись!

Томський
Мені щось не до співів.

Чекалінський
Ти, Томський, лихом вдар,
Вищий – і готово!
Панове, Томському віват, віват!

Хор
Панове, Томському віват!
Ура, ура, ура!

№ 23. Пісня Томського і хор гравців

Томський
Чом паняночки не пташки,
Не літають чом навсправжки,
Не сідають на сучках?
Став би, кажу це між нами,
Я сучком понад сучками,
Я принадив би всіх птах,
Я принадив би всіх птах!

Хор
Браво, браво! А ну бо, ще куплет.

Томський
Щоб на мене налітали,
І на мене всі сідали,
Дивувались на сучок.
Я б не здався, не схитнувся,
Я б ніколи не зігнувся,
Чарував би всіх пташок,
Чарував би всіх пташок!

Хор
Браво, браво! От так пісня, славно, славно!
Браво! Молодець!
“Я б не здався, не схитнувся,
Я б ніколи не зігнувся,
Чарував би всіх пташок,
Чарував би всіх пташок!”

Чекалінський
Анумо, разом, нумо всі гуртом картярської!

Чекалінський, Чаплицький, Нарумов, Сурін
За вином між пісень
Кожен день, кожен день
Жарти;

Хор
За вином між пісень

¹⁶ Чекайте! (фр.).

Кожен день, кожен день
Жарти;

Чекалінський, Чаплицький, Нарумов, Сурін

Гнули, грець їх візьми,
Од восьми до восьми
В карти.

Хор

Гнули, грець їх візьми,
Од восьми до восьми
В карти.

Чекалінський, Чаплицький, Нарумов, Сурін

А від крейди столи
Білим цвітом цвіли
Рясно.

Хор

А від крейди столи
Білим цвітом цвіли
Рясно.

Чекалінський, Чаплицький, Нарумов, Сурін

За вином між пісень
Так проводили день
Щасно.

Хор

За вином між пісень
Так проводили день
Щасно.

Чекалінський, Чаплицький, Нарумов, Сурін

Гнули, грець їх візьми,
Од восьми до восьми
В карти;
За вином між пісень
Кожен день, кожен день
Жарти.
А від крейди столи
Білим цвітом цвіли
Рясно, рясно, рясно.
За вином між пісень
Так проводили день,
Так проводили день
Щасно!
(Вигуки, свист і танок)

№ 24. Сцена

Чекалінський

Панове, знов за стіл, за карти!

Вина, вина!

Сідають грати.

Хор

Вина, вина!

Чаплицький

Дев'ятка!

Нарумов

Паролі...

Чаплицький

Нанівець!

Сурін

Я ставлю на руті.

Чаплицький

Ось, на!

Нарумов

Від транспорту на десять.

Заходить Герман.

Князь

Все так, як я гадав,
Тож я не помилився.
(до Томського)
Мені потрібно, може, буде секунданта;
ти не відмовишся?

Томський

Будь певен, я готов!

Хор

А, Германе,
Що так пізно?
Де був ти?

Чекалінський

Сідай сюди, ти щастя нам приносиш.
Звідкіль ти?

Сурін

Звідкіль ти взявсь? Де був?
Не в пеклі часом? На кого схожий став!

Чекалінський

Страшніше не знайти.
Чи ти не хворий?

Герман

Бажаю я поставити карту.

Чекалінський мовчки вклоняється на знак згоди.

Сурін

От дивина, він грає почав!

Хор

От дивина, почав понтирувати наш Герман!

Герман ставить карту і прикриває її згори банковим білетом.

Нарумов

Мій друже, щастя Боже! Розговітись давно тобі пора!

Чекалінський

Що ставиш?

Герман

Сорок тисяч!

Хор

Сорок тисяч! Сорок тисяч! От так так!

Сорок тисяч! Та збожеволів він!

Сорок тисяч!

Сурін

Ти, може, знаєш вже три карти від графині?

Герман (роздратовано)

Що ж, ставимо чи ні?

Чекалінський

Гаразд! А що за карта?

Герман

Трійка!

(Чекалінський тасує карти і кидає одну)

Виграла!

Хор

Трійка взяла! Його взяла! От так щастя!

Його взяла!

Герман

Здійсниться так моє затаєне бажання.

Ні, ні, не зрадило старої віщування!

Чекалінський, Чаплицький, Томський, Нарумов, Сурін, хор

Тут справді щось не так! Став злобою горіти

Вогонь його очей, він мов несамопитий!

Ні, тут справді щось не так!

Князь

Тут справді щось не так!

Та близько, близько кара!

Помщуся я тобі за муку в грудях яру!

Чекалінський

Своє ти хочеш взяти?

Герман

Ні, я їду “кутком”!

Хор

Він божевільний, так не можна.

Ні, Чекалінський, ти не грай,

Ні, Чекалінський, ти не грай з ним;

Дивись, він сам не свій!

Герман

Що ж, йде?

Чекалінський

Іде! А карта?

Герман

От, от сімка!

(Чекалінський кидає карту)

Моя!

Хор

І знов його!

Напевно, недобре щось з ним тут сталося.

Герман

Що так дивує, друзі, вас?

Вам страшно? Вам страшно? *(истерично сміється)*

Вина, вина!

Хор

Германе, що тобі?

Герман (зі склянкою в руці)

Що є життя – це гра!

Добро і зло, мана, чуття,

Труд, чесність – вигадка стара!

Хто взяв, хто виграв за життя?

Сьогодні ти, а завтра я!

Так киньмо ж боротьбу,

Ловімо мить удачі.

Хай необачник плаче,

Хай необачник плаче,

Клене, клене свою судьбу!

Що певно? Смерть одна!
 Як берег моря суєти,
 Всіх нас приваблює вона.
 Хто ж легше дійде до мети?
 Сьогодні я, а завтра ти.
 Так киньмо ж боротьбу,
 Ловімо мить удачі.
 Хай необачник плаче,
 Хай необачник плаче,
 Кляне свою судьбу!

Що ж, далі йдем?

Чекалінський

Ні, забирай!
 Сам чорт з тобою грає заодно!

Чекалінський викладає свій програш на стіл.

Герман

Коли б і справді так, що за біда!
 Кому охота?
 Все, що тут є, на карту? Хто?

Князь (*виступаючи наперед*)

Я!

Хор

Що робиш ти?
 Схаменись, не жарти
 Справді тут, перестань!
 Не можна так, покинь!

Князь

Я певен вчинку власного.
 Це – справа наша.

Герман (*знічено*)

Вам, вам охота?

Князь

Так. Давайте, Чекалінський!

Чекалінський кладе карту

Герман (*відкриваючи карту*)

Мій туз!

Князь

Ні, вашу кралю бито!

Герман

Яку ще кралю?

Князь

Ту, що у вас в руках, – кралю вин!

З'являється привид Графині. Всі сахаються від Германа.

Герман

Ти знов тут! Чого смієшся?
 Ти мене з ума звела! Будь проклята!
 Що, що треба тут тобі?
 Життя, життя моє?
 Візьми його, візьми його!

Заколюється. Падає. Привид зникає. Декілька чоловіків кидаються до Германа.

Смерть, смерть моя, вона прийшла, кінець всьому!

Хор

Нещасний, як він тяжко життя своє скінчив.
 Живий, живий, живий іще!

Герман

Князю, князю, прости мене!
 Як тяжко, тяжко умираю.
 Хто це тут? Лізо, ти тут?
 Боже мій, нащо, нащо?
 Ти прощаєш, ти не клянеш?
 О, як я тебе люблю,
 Мій раю, красо моя, богине!
 Ах! (*умирає*)

Хор

Господь, прости йому і упокой його натруджену і бентеги повну душу!

Завіса повільно опускається.